

קשרי ישראל-סין: ידידות מתפתחת או מקור לדאגה?

גליה לביא ודורון אלה

ועידת ראש הממשלה לחדשנות ישראל-סין סימנה שיא חדש ביחסי ישראל-סין, כפי שהתפתחו בשני העשורים האחרונים. נראה כי עליית המדרגה ביחסים הפוליטיים תואמת את התהדקות היחסים, בעיקר הכלכליים, בין המדינות, אך האם שליחתו של סגנו ומקורבו של הנשיא לוועידה מאותתת על כי סין הניחה מאחור מתחים מהעבר וזוהי הסיבה המרכזית להגעתו? לא בטוח. אפשרות אחרת היא שיש קשר בין הביקור לבין נושא רחב הרבה יותר - מלחמת הסחר המתפתחת בין סין לארצות הברית. צודק משרד החוץ שטוען כי היחסים הכלכליים של ישראל עם סין הם מבורכים ויש לשאוף להרחיבם לטובת המשק הישראלי, וצודקים המבקרים שיש מקום לבחון את ההשקעות הסיניות בישראל בעין ביקורתית יותר, כדי לשמור את עצמאות של המדינה וביטחונה הלאומי. בימים אלו ראש הממשלה נתניהו עצמו מקדם הקמת גוף לבחינת השקעות זרות בישראל, שסביר כי יעסוק גם בהשקעות סיניות. יש להבטיח שהגוף שיוקם יבחן כל השקעה זרה גם באופן רוחבי, תוך בחינה של הסקטור התעשייתי בו מבוצעת ההשקעה, וכן של כלל ההשקעות של החברה המשקיעה, מתוך הבנה שחברות סיניות נוטות להתפרס לתחומים שאינם תחומי הפעילות המקוריים שלהן.

ועידת ראש הממשלה לחדשנות ישראל-סין התקיימה בירושלים ב-24-25 באוקטובר 2018, וסימנה שיא חדש ביחסי ישראל-סין, כפי שהתפתחו בשני העשורים האחרונים. לכינוס הוועידה הנוכחי הגיע סגן נשיא סין, וואנג צ'י-שאן, בראשה של משלחת גדולה של בכירים נוספים ואנשי עסקים. וואנג הוא האישיות הבכירה ביותר שהגיעה לארץ מאז שנת 2000. לצד הרואים בביקורו שדרוג בדרג הפוליטי וסימן לידידות המתפתחת בין המדינות, נשמעו בישראל קולות הקוראים לממשלה להיזהר ואף להגביל את המעורבות הסינית בכלכלת המדינה, מחשש לפגיעה בביטחון הלאומי וביחסיה של ישראל עם ארצות הברית. האמת נמצאת אי שם באמצע.

ועידת החדשנות היא מנגנון שהוקם על ידי משרד החוץ והוא מהווה פלטפורמה שנתית לדיאלוג ולשיתוף פעולה בין משרדי הממשלה מישראל וסין. הוועידה היא גם הזדמנות לביקורי בכירים ולחתימה על הסכמי שיתוף פעולה בתחום הסחר וההשקעות. למשל, במפגש הוועידה בשנת 2016 הוכרז על פתיחת המשא ומתן להסכם סחר חופשי, ובשנת 2017 הוכרז על שדרוג יחסי המדינות ל"שותפות מקיפה לחדשנות". השנה הגיעו לישראל, לצד סגן הנשיא, שרים וסגני שרים מ-13 משרדי ממשלה סינים, הבכיר מהם הוא שר המדע הסיני וואנג ז'יגאנג. זאת, לצד הגעתו השנייה לישראל של ג'ק מא, יו"ר קבוצת עליבאבא, העוסקת במסחר אלקטרוני, ואנשי עסקים נוספים מסין. במסגרת הוועידה נחתמו כשמונה הסכמים לשיתוף פעולה בין המדינות בתחומי מדע וטכנולוגיה, מדעי החיים, חדשנות, בריאות דיגיטלית וחקלאות. בנוסף, ראש הממשלה בנימין נתניהו וואנג חתמו על התכנית התלת-שנתית החדשה של הוועידה.

גורמים ממשלתיים ציינו בסיפוק כי הגעתו של סגן הנשיא הסיני לישראל הקפיצה את הדרג הפוליטי שמולו פועלת ישראל, וראש הממשלה נתניהו אמר שזהו כ"זהו הביקור החשוב ביותר של מנהיג סיני בשמונה עשרה השנים האחרונות. זה סימן לידידות המתפתחת בינינו".

אכן, וואנג צ'י-שאן הוא הבכיר הסיני במעמד הגבוה ביותר שהגיע לישראל בשמונה עשרה השנים האחרונות. קדם לו הנשיא הסיני דאז, ג'יאנג דזה-מין, שביקר בישראל בשנת 2000, זמן קצר לפני שהתפוצצה פרשת הפלקון וסין הקפיאה את הגעת בכירה לישראל. בנוסף, בשנים האחרונות יחסי ישראל-סין הולכים ומתהדקים, לפחות במישור הכלכלי. בשנת 2017 היקף הסחר בין המדינות (ללא יהלומים וללא הונג קונג) עמד על כ-9.67 מיליארד דולר, כאשר שליש מהווה ייצוא ישראלי והיתר יבוא מסין. כמו כן, בשנת 2017 חברות ישראליות ייצאו לסין שירותים עסקיים בהיקף של כ-753 מיליון דולר. עם זאת, במחצית הראשונה של 2018 נרשם גידול משמעותי בהיקף היצוא לסין שעמד על כ-2.8 מיליארד דולר - כ-73 אחוזים ביחס לשנה הקודמת, בעיקר בסקטור יצוא הרכיבים האלקטרוניים. ב-2018 נעשתה סין שותפת הסחר השנייה של ישראל אחרי ארצות הברית, לאחר שעקפה את האיחוד האירופאי. חשיבותה של סין עבור ישראל מתבטאת גם בפריסה הרחבה של נספחויות מסחריות, שאותן מפעיל משרד הכלכלה והתעשייה בסין, וכיום מדובר על שש נספחויות - הפריסה הנרחבת ביותר במדינה אחת. בנוסף, תחום התיירות הסינית הופך למשמעותי יותר עבור ישראל וב-2017 הגיעו אליה כ-113 אלף תיירים סינים - גידול של כ-46 אחוזים לעומת השנה הקודמת. במקביל נפתחו קווי תעופה ישירים חדשים בין תל אביב לשנגחאי ולצ'נגדו.

אם כן, נראה כי השדרוג בדרג הפוליטי תואם את התהדקות היחסים, בעיקר הכלכליים, בין המדינות, אך האם שליחתו של סגנו ומקורבו של הנשיא לוועידה מאותתת כי סין הניחה מאחור מתחים מהעבר וזוהי הסיבה המרכזית להגעתו? לא בטוח. אפשרות אחרת היא שיש קשר בין הביקור לבין נושא רחב הרבה יותר - מלחמת הסחר המתפתחת בין סין לארצות הברית.

בחודשים האחרונים נרשמה העלאת מכסים הדדית בארצות הברית ובסין. ממשל הנשיא טראמפ הטיל מכסים על סחורות סיניות בהיקף של למעלה מ-250 מיליארד דולר וסין מצדה הגיבה בהטלת מכסים על סחורות אמריקאיות, אם כי בהיקף קטן יותר. כמו כן בוחנת ארצות הברית באופן ביקורתי יותר מבעבר השקעות סיניות בסקטורים של התעשייה, המוגדרים קריטיים לביטחונה הלאומי של ארצות הברית, בעיקר כאשר מדובר בטכנולוגיות אמריקאיות העלולות לשמש לשדרוג יכולות של צבא סין ולכן לתרום להפיכת סין למתחרה צבאית משמעותית. לאור היחסים המתוחים של סין עם ארצות הברית, בעיקר בשל האשמות בדבר גניבת טכנולוגיות מתקדמות ורכישת ציוד דו-שימושי, נשמעו בישראל קולות המזהירים את קברניטי המדינה מפני התנגשות אפשרית עם ארצות הברית בשל מכירת טכנולוגיות כאלה לסין. על פי מרכז המחקר IVC, העוסק בניתוח מידע עסקי בתעשיית ההיי-טק הישראלית, בחמש השנים האחרונות כמעט שולשו ההשקעות הסיניות בחברות היי-טק בישראל (מ-232 מיליון דולר בשנת 2013 ל-596 מיליון דולר ב-2017). סין שמה דגש על חדשנות גם בביקור הנוכחי, כאשר בשיאו של הביקור חנך סגן הנשיא הסיני את "מרכז פרס לשלום ולחדשנות". פמליית העסקים שהצטרפה לסגן הנשיא שיקפה היטב את הרצון הסיני להמשיך ולשתף פעולה עם ישראל בתחומי החדשנות והטכנולוגיה.

באחרונה נשמעה ביקורת בישראל לא רק על שיתוף הפעולה עם סין בתחומי הטכנולוגיה והחדשנות, אלא גם בנוגע להשקעותיה של סין בישראל בתחומי התשתיות. חברה סינית בונה את נמל אשדוד החדש, חברה סינית אחרת עתידה לקבל שליטה על תפעולו של נמל חיפה, חברות סיניות חופרות, מחוטות ומספקות ציוד לרכבת הקלה בתל אביב. ריבוי השקעות זה הזעיק אנשי ביטחון לשעבר, לצד אנשי ממשל וחוקרים, שטוענים כי השקעות סיניות בתשתיות תחבורתיות קריטיות עלולות לפגוע בביטחון הלאומי של המדינה. גורמים אלו קוראים לממשלה לגבש מערכת רגולטורית שתדע להעריך ולווסת את כלל ההשקעות הסיניות בישראל.

ביקורת זו התבטאה באורח גלוי ופומבי בסדרת כתבות עיתונות, שהתרבו לקראת ביקורו של סגן הנשיא הסיני בישראל. חלק מהמבקרים הסתפק ברמיזות ואחרים התנסחו בבירור, כך שייתכן שהיה להם חלק במשיכת תשומת לב לנושא גם בארצות הברית. לפי דיווח בחדשות ערוץ 2, לפחות שלושה גורמי ממשל אמריקאים פנו לישראל כדי לברר את טיב היחסים בין סין לישראל. הפרסומים משכו את תשומת לבו של משרד החוץ הישראלי, שניסה להרגיע את העמיתים האמריקאים וכן את המבקרים מבית. מאמר שכתב גלעד כהן, סמנכ"ל אסיה והפאסיפיק במשרד החוץ, ביקש להרגיע את המבקרים. לדבריו, "כל מדינה צריכה לשמור על התשתיות הביטחוניות והאסטרטגיות שלה. אבל מכאן ועד לאמירות חוזרות ונשנות, כולל בתקשורת, כי יש למנוע מהסינים לבוא לישראל — המרחק רב ואף נגרם נזק".

צודק משרד החוץ שטוען כי היחסים הכלכליים של ישראל עם סין הם מבורכים ויש לשאוף להרחיבם לטובת המשק הישראלי. מנגד, צודקים המבקרים שיש מקום לבחון את ההשקעות הסיניות בישראל בעין ביקורתית יותר, כדי לשמור את עצמאות של המדינה וביטחונה הלאומי. ראש הממשלה נתניהו אמר בוועידת החדשנות, אולי בהתרסה כלפי המבקרים, כי לשיתוף הפעולה בין סין לישראל "אין כל מגבלה או גבול", אך אמירה זו אינה יכולה להיות בסיס למדיניות מעשית וריאלית.

בימים אלו נתניהו עצמו מקדם הקמת גוף לבחינת השקעות זרות בישראל, שסביר כי יעסוק גם בהשקעות סיניות. מדובר ביוזמה ברוכה, שבמסגרתה ראוי לקיים דיון מקדים כדי להגדיר תחומי תעשייה שייחשבו נכסים אסטרטגיים, שאותם אין בכוונת ישראל למכור או לאפשר השקעה בהם למטרת שליטה של גורמים זרים. כן יש להגדיר אילו תחומי תעשייה ניתן למכור או לאפשר השקעה בהם למטרות שליטה של חברות זרות. מדינות מתועשות במערב, כגון אוסטרליה וארצות הברית, הגדירו תחומים אלו וישראל יכולה להשתמש בהגדרותיהן כמודל לייחוס, עם התאמות. רשימת הנכסים הזו תעמוד לנגד עיניו של הגוף שיוקם, אך לא יהיה בה די. יש להבטיח שהגוף שיוקם יבחן כל השקעה זרה גם באופן רוחבי, תוך בחינה של הסקטור התעשייתי בו מבוצעת ההשקעה, וכן של כלל ההשקעות של החברה המשקיעה, מתוך הבנה שחברות סיניות נוטות להתפרס לתחומים שאינם תחומי הפעילות המקוריים שלהן. בחינה זו תבטיח שאף גורם זר לא יאחז באמצעות חברות שהן בבעלות ממשלתית בריכוז השקעות בעל אופי מונופוליסטי, שיאפשר לו השפעה, ישירה או בעקיפין, על מקבלי ההחלטות בישראל.